

نمونه ۱۵۹۲۲۷۵



سلسله تکزنگاشت‌های
الگوی اسلامی ایران پیشرفت

امنیت اقتصادی نقد الگوی سئولیرالی توسعه در پرتو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سروشنامه	حاجی ناصری، سعید، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: امنیت اقتصادی: نقد الگوی نئولیبرالی توسعه در بر تو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت / نگارش: سعید حاجی ناصری، احمد کرد.
مشخصات نشر	تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۱۳۷ ص: مصور، جدول، نمودار.
فهرست	: سلسله تک نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۸۸.
شابک	: ۵-۰۲-۸۸۶۵-۶۰۰۰-۹۷۸-۷۰۰۰۰ ریال
وب	فهرست نویسی: فیبا
نشر	: کتابنامه، ص: ۱۳۴ - ۱۳۷.
عنوان د	: نقد الگوی نئولیبرالی توسعه در بر تو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
موضوع	: امنیت اقتصادی - ایران
موضوع	: اقتصاد
موضوع	: رای‌یخواهی - ایران
موضوع	: نوازاده
موضوع	: ایر - سیاست اقتصادی
شناسه افزوده	: کرد، احمد، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره	: ۲۱۳ / ۳۸۰ I
رده بندی دیویی	: ۳۳۹/۲۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۸۵۱۱۲

سلسله تک نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:

امنیت اقتصادی: نقد الگوی نئولیبرالی توسعه در بر تو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نگارش: دکتر سعید حاجی ناصری (عضو هیات علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران)
احمد کرد (کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشکده تهران)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۵-۰۲-۸۸۶۵-۶۰۰۰-۹۷۸

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸ - ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان شده در این تک نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه‌جانبه و پایدار خواهد بود که مبتنی بر اسلامی، مقتضایات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تأسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به‌صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه‌مبسوط است که از سادگی پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوای قابل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رساندند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۷.....	مقدمه.....
۱۱.....	فصل اول.....
۱۱.....	روش پژوهش و چارچوب نظری.....
۱۳.....	صورت‌گرایی.....
۱۶.....	جوهر‌گرایی.....
۱۹.....	نقد‌های وارد بر رویکرد اختیار عاقلانه.....
۲۲.....	چارچوب نظری.....
۲۲.....	پولانی و نظریه مبدا.....
۲۲.....	مبادله مبتنی بر مبادله مثلاً.....
۲۵.....	مبادله با توزیع.....
۲۶.....	اصل ساماندهی خانوادگی.....
۲۷.....	مبادله بازاری و نتایج آن.....
۳۱.....	کالایی شدن کار، زمین و پول.....
۳۴.....	نئولیبرالیسم و جنبش‌های مضاعف یا حمایتی.....
۳۷.....	موج‌های بازارسازی یا دگرگونی بزرگ.....
۳۹.....	پولانی و نظریه پردازان نئولیبرال (هایک).....
۴۰.....	هیرشمن و نظریه خروج، اعتراض و وفاداری.....
۵۰.....	فصل دوم.....
۵۰.....	نئولیبرالیسم در عرصه جهانی.....
۵۰.....	بنیان‌های نظری نئولیبرالیسم.....
۶۰.....	اخلاق، دمکراسی، خانواده و نئولیبرالیسم.....
۶۵.....	تجربه سوسیال دمکراسی در سده بیستم.....
۶۸.....	تجربه نئولیبرالیسم در کشورهای توسعه یافته.....
۷۱.....	تجربه نئولیبرالیسم در کشورهای جهان سوم.....
۸۰.....	نتایج سیاسی، فرهنگی و اجتماعی نئولیبرالیسم در کشورهای جهان.....
۸۴.....	نتایج اقتصادی نئولیبرالیسم در کشورهای جهان.....

۹۲	 فصل سوم
۹۲	 نئولیبرالیسم و مطرودین اجتماعی در ایران
۹۲	 مدیریت دولتی در ایران
۹۴	 اجرایی شدن نئولیبرالیسم در ایران
۱۰۵	 تغییر نوع روابط فرهنگی در ایران
۱۰۷	 تغییر نوع روابط اجتماعی در ایران
۱۱۴	 نتایج اقتصادی نئولیبرالیسم در ایران
۱۱۷	 وضعیت مشقات و قشرهای موجود در ایران دوران سازندگی
۱۲۲	 فقر و نابرابری و شکل‌گیری مطرودین اجتماعی
۱۲۶	 مطرودین اجتماعی - انتخابات ریاست جمهوری هفتم
۱۳۰	 نتیجه‌گیری
۱۳۴	 منابع

رویکرد غالب در بررسی‌های امنیت که در جریان جنگ سرد پدیدار شد را می‌توان رئالیسم سیاسی و دل مشغول چهار مقوله دولت‌ها، راهبرد، علم و وضع، موجود دانست. رویکرد رئالیستی (واقع‌گرایی) بر روی دولت‌ها متمرکز بود، زیرا آنها را مهم‌ترین کنشگر و موضوع امنیت می‌دانست. از آنجا که یکی از اصلی‌ترین دلمشغولی‌های این رویکرد «راهبرد» بود، بیان می‌کرد که مهمترین ملاحظات نظری علمی حول تمهید بهترین شیوه‌های به کارگیری تهدید و توسل به نیروی نظامی است. رئالیست‌ها چون مشتاق بودند که علمی به نظر برسند دانش عینی و نه صرف آراء و نظرها را درست و معتبر می‌دانستند و از تحلیل گران انتظار داشتند، روش‌هایی را اخذ نمایند که تقلیدی از علوم طبیعی باشند. این رویکرد علاقه تلویحی و محافظه کارانه برای حفظ وضع موجود داشت. رئالیست‌ها دولت‌ها را همچون توپ بلیارد و جعبه سیاهی در نظر می‌گرفتند و به درون دولت‌ها و ملاحظات امنیتی درون دولت‌ها نمی‌پرداختند.

اگر چه دوران جنگ سرد دیدگاه‌ها، منازعات و متضاد با رئالیست‌ها وجود داشت ولی این دیدگاه‌ها در دوران جنگ سرد پیشرفت نظری و عملی چندانی نکرد. ولی انتشار کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» بری بوزان در ۱۹۸۳ تحول بسیار مهمی در جریان اصلی مطالعات امنیت بود.

دیدگاه بوزان دو ستون از چهار ستون مطالعات سنتی امنیت رئالیستی را از اساس متزلزل می‌ساخت. استدلال بوزان بر این پایه صورت‌بندی می‌شد که امنیت تنها تابع بر دولت‌ها نیست بلکه به همه فعالیت‌های انسان مربوط می‌شود و نمی‌توان امنیت را به شیوه‌ای نرئالیستی محدود کرد. بوزان چارچوبی را بسط داد که به موجب آن، امنیت فعالیت‌های بشری متأثر از ۵ بخش عمده‌ای بود که هر یک کانون خاص خود و شیوه‌های ویژه برای آرایش اولویت‌ها داشت. صورت‌بندی ۵ بخشی و موسع بوزان عبارت بود از:

بخش نظامی: با تعامل میان توانایی‌های مسلحانه آفندی و پدافندی دولت‌ها و برداشتی که دولت‌ها در مورد نیت هم دارند، سرکار داشت.

بخش سیاسی: روی ثبات و پایداری سازمانی دولت‌ها، نظام‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی



متمرکز بود که به دولت‌ها مشروعیت می‌بخشیدند.

بخش اقتصادی: حول دستیابی به منابع مالی و بازارهایی دور می‌زد که برای حفظ سطوح قابل قبولی از رفاه انسان‌ها و قدرت دولت و مبارزه با فقر و کاهش آن ضروری بودند.

بخش اجتماعی: محور آن را پایداری الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، هویت و رسوم مذهبی ملی تشکیل می‌داد.

بخش زیست‌محیطی: به حفظ زیست‌سپهر محلی و ملی و کل زمین به‌عنوان نظام پشتیبان اصلی بازی‌گشت که تمامی دیگر تلاش‌های بشر به آن بستگی داشت.

با مباحث مطرح شده توسط بوزان راه برای اندیشیدن به ساحت‌های دیگر امنیت گشود شد. همچنان که عزیزان این پژوهش نشان می‌دهد به امنیت اقتصادی خواهد پرداخت و نظریه نئولیبرالی توسعه اقتصاد را که مدعی تامین امنیت اقتصادی است به نقد خواهد کشید.

بخش امنیت اقتصادی در کشور به‌عنوان تضمین‌کننده حقوق اقتصادی اجتماعی شهروندان آن کشور است. اگر حقوق شهروندی را به‌عنوان بر حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اقتصادی اجتماعی بدانیم، آن‌گاه تامین و تضمین حقوق اقتصادی اجتماعی شهروندان منوط به کارآمدی الگوی امنیت اقتصادی آن خواهد بود. حتی می‌توان فراتر رفت و این ادعا را مطرح کرد که اساسی‌ترین شرط تحقق و اعمال حق مدنی و سیاسی شهروندان این است که حقوق اقتصادی، اجتماعی‌شان تامین گردد، چرا که بحث تأمین عدالتی از برابری در دسترسی به حقوق مدنی و سیاسی برای همه شهروندان می‌شود. فقدان عدالت اجتماعی، حق آموزش و فرصت‌های شغلی فی‌نفسه به موقعیت شهروندی افرادی که از این حقوق محرومند آسیب می‌رساند و منجر به کاهش توانایی آن‌ها برای مشارکت در زندگی مدنی و سیاسی می‌گردد.

می‌توان گفت که امروزه تحقق حقوق اقتصادی اجتماعی شهروندان و به طریق اولی امنیت اقتصادی در گرو انتخاب و اجرای الگوی توسعه و پیشرفت کارآمدی است که به هر دو مقوله عدالت و پیشرفت توجه نماید.

اما پس از پایان جنگ تحمیلی و ضرورت پرداخت به پیشرفت کشور، الگوی توسعه انتخاب شده متأثر از الگوی نئولیبرالی توسعه بود که از اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ در غرب پیاده شده بود. در الگوی نئولیبرالی شهروندی به صورت موقعیتی صرفاً اقتصادی در می‌آید که

به واقع انعکاسی از جمله معروف تاجر است که معتقد بود «چیزی بنام جامعه وجود ندارد» شهروندان به صورت واقعیت اقتصادی صرف بدون هیچ مضمون اجتماعی در می‌آیند. صاحبان ثروت از حقوق شهروندی برخوردارند، امنیت و آرامش دارند، امکانات بهداشتی و آموزشی برایشان مهیا است و آنها که ندارند نه فقط از حقوق شهروندی بهره‌مند نمی‌شوند بلکه از سوی ابزارهای ارتباطی و سیاستمداران نه فقط مجرم شناسانده می‌شوند که مسبب همه مسائل اجتماعی‌اند. وقتی مقوله شهروندی به صورت یک وضعیت اقتصادی تقلیل می‌یابد، آنها که در خارج از مدار مطلوب قرار می‌گیرند رفته رفته از حیات سیاسی هم به بیرون پرتاب می‌شوند، احتمالاً به همین خاطر است که گاه به راست متمایل می‌شوند و گاه به چپ و گاه شیفته شورش‌های نان مست...

اجرای الگوی توسعه در بیابانی و ایران پسا جنگ منجر به شکل‌گیری پدیده مطرودان و محدوفان اجتماعی شد، زیرا تولیدیسم شباهت بسیاری با داروینیسم دارد. داروین از دوگانگی، تناقض و تکامل سخن می‌گفت. در گانگی از نظر داروین آنتی‌تری بود میان موجودات و زیستگاه آنان، موجودات برای بقاء همواره خود را با محیط‌زیست‌شان تطبیق می‌دهند. مدافعان نئولبرالیسم به جای زیستگاه طبیعی داروین، بازار جهانی را گذاشته‌اند، بازاری که شرکت‌ها و ملت‌ها و افراد باید برای بقا، خود را با آن تطبیق دهند و هر کس که نتواند یا به هر دلیل نخواهد خود را تطبیق بدهد، براساس قانون انتخاب طبیعی داروین سرانجامی جز نابودی ندارد. از این دیدگاه، بازار ساخته و پرداخته انسان‌ها نیست، بلکه بهینه‌ای است که جای طبیعت را گرفته است، زیرا این بازار خارج از کنترل بشر است. دسته‌ی تاریخی دارد و هیچ گونه جهت‌گیری اخلاقی ندارد. این بازار مانند طبیعت از دیدگاه داروین، قانون انتخاب طبیعی خود را دارد و ملت‌ها و افراد ناسازگار را کیفر می‌دهد.

با اجرای چنین الگویی در دوران بعد از جنگ تعداد زیادی از شهروندان به جایگاه فرودستان یا مطرودین اجتماعی فرکاسته شدند. برخلاف تحلیل گرانی که سوژه تاریخ ایران را طبقه متوسط می‌دانند و همه تحولات سیاسی اجتماعی را ناشی از کنشگری طبقه متوسط در نظر می‌گیرند، این پژوهش برای فرودستان و مطرودین اجتماعی عاملیت قابل است و معتقد است که این گروه‌ها در تحولات سیاسی اجتماعی نقش موثر دارند. برای نشان دادن این مدعا



پیامدهای اجرای نسخه نئولیبرالی در ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد و تأثیرش بر انتخابات سال ۷۶ مورد تبیین قرار خواهد گرفت، تا نشان داده شود که این اقشار فرودست و مطرود چگونه دارای عاملیت اند. در سال ۷۶ به علت وجود انتخابات مردم سالاری دینی این فرودستان رادیکالیزه نشدند و از طریق انتخابات خواست خود را فریاد زدند که صدایشان به نفع خواست طبقات و گروه‌های دیگر مصادره به مطلوب شده. پس ضروری است که در الگوی توسعه مناسب به منافع و خواسته‌های این گروه توجه شود تا شاهد معضلات امنیتی نباشیم.

این پژوهش در سه قسمت سازماندهی شده است در بخش اول به چارچوب نظری و مفهومی پرداخته خواهد شد. چارچوب نظری این پژوهش متأثر از آراء کارل پولانی است و در قسمت دوم به پیامدهای اجرای الگوی نئولیبرالی در کشورهای مختلف پرداخته خواهد شد و دوزخی که برای مردمان این کشورها ساخته شده مورد بررسی قرار خواهد گرفت. چرا که معتقدیم بهترین شیوه محک زدن یک نظریه و الگو، بررسی پیامدهای آن در عمل است. در بخش سوم نیز به تحولات سیاسی اجتماعی ایران در دهه ۷۰ پرداخته و با بررسی انتخابات ۷۶ نشان داده‌ایم چگونه فرودستان و مطرودان اجتماعی داد خود را فریاد می‌زنند، اما این فریاد نیز احتمال مصادره شدن به سود طبقات و گروه‌های خاصی را دارد.

در پایان این مقدمه باز تأکید می‌کنیم که امنیت اقتصادی تضمین‌کننده حقوق شهروندی و به خصوص حقوق اقتصادی اجتماعی ایشان است و این نیز منوط به کسب و انتخاب الگوی توسعه متعادل است که توأمان به عدالت و پیشرفت توجه داشته باشد.